

Vaše značka III. ÚS 3289/14
Sp. zn. 6/2015/SZD /LJ
Datum 31. října 2016

Vážený pan
prof. JUDr. Jan Filip, CSc.
soudce
Ústavní soud
Joštova 8
660 83 Brno 2

Vážený pane profesore,

dovoluji si opět navázat na své vyjádření k ústavní stížnosti pana B. G., nezletilých A. a R. G. a také na svá následná doplnění ze dne 24. dubna 2015 a 16. září 2015.

Své vyjádření doplňuji v návaznosti na skutečnost, že Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP“) se v nedávné době opět zabýval otázkou možného porušení závazků plynoucích z čl. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) ve vztahu k zajištění rodin s dětmi v migrační situaci. Dne 12. července 2016 projednával celkem pět stížností proti Francouzské republice, které byly podány rodinami s nezletilými dětmi zajištěnými v zařízeních pro zajištění cizinců na dobu v řádu jen několika dnů. Ve všech pěti případech přitom ESLP dovodil porušení článku 3 Úmluvy ze strany Francie.

Tento **nový vývoj v judikatuře ESLP** považuji za zásadní rovněž pro nyní projednávanou ústavní stížnost, a to s ohledem na skutkové okolnosti případů řešených ESLP, jejich vztah k okolnostem případu stěžovatelů G., a na závěry, které ESLP ve vztahu k těmto okolnostem dovodil.

V prvním případě ESLP projednával stížnost rodiny se čtyřletým dítětem, která byla umístěna do administrativní detence na dobu 18 dnů (*A. B. a ostatní proti Francii*¹). Ve druhém případě se jednalo o zajištění rodiny se sedmiměsíčním kojencem na dobu minimálně sedmi dnů (*R. M. a ostatní proti Francii*²) a ve třetím případě o zajištění matky s dvouletým dítětem na dobu 10 dnů (*R. C. a V. C. proti Francii*³). Předmětem čtvrté stížnosti bylo zajištění matky se dvěma dcerami ve věku dvou a půl let a čtyř měsíců. Tyto byly zajištěny na dobu celkem sedmi dnů (*A. M. a ostatní proti Francii*⁴). Poslední, pátou stížnost podala rodina s patnáctiměsíčním dítětem, která byla umístěna v zařízení celkem devět dní (*R. K. a ostatní*

1 Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. července 2016 ve věci A. B. a ostatní proti Francii, č. 11593/12.

2 Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. července 2016 ve věci R. M. a ostatní proti Francii, č. 33201/11.

3 Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. července 2016 ve věci R. C. a V. C. proti Francii, č. 76491/14.

4 Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. července 2016 ve věci A. M. a ostatní proti Francii, č. 24587/12.

*proti Francii*⁵). **Ve všech uvedených případech ESLP shledal porušení článku 3 Úmluvy ve vztahu k nezletilým dětem zbaveným svobody v rámci administrativní detence.**

ESLP se již opakovaně vyjádřil k otázce zajišťování rodin s nezletilými dětmi v migrační situaci a prozatím vždy shledal porušení článku 3 Úmluvy následkem zajištění rodin s nezletilými dětmi v zařízeních pro zajištění cizinců, která nebyla dostatečně uzpůsobena pobytu rodin s dětmi⁶. Podmínky panující v těchto zařízeních podle soudu pro děti „nevyhnutelně znamenaly stres a napětí, s obzvlášť traumatickými následky“.⁷ Ve svém vyjádření Vašemu soudu ze dne 2. března 2015 jsem se této judikatuře již podrobně věnovala, a proto zcela odkazuji na toto vyjádření.

ESLP ve svých nejnovějších rozhodnutích ze dne 12. července 2016 na tuto judikaturu navazuje a opět poukazuje na své dřívější závěry, které formuloval zejména v rozsudku ve věci *Popov proti Francii*. Zároveň však tyto závěry rozvíjí a **dříve nastavené podmínky týkající se zajištění rodin s dětmi v migrační situaci dále výrazně zpřísňuje**. Podstatně tím zúžil již tak poměrně přísně nastavený manévrovací prostor ohledně možností států přistoupit k zajištění rodin s dětmi v migrační situaci.

ESLP i nadále v těchto případech posuzuje současně tři rozhodující faktory: věk dětí, způsobilost místa pro pobyt dětí a délku zajištění. V projednávaných případech byla přitom rozhodujícím faktorem pro závěry o porušení článku 3 Úmluvy zejména délka zajištění. Níže se těmito jednotlivými kritériím ve světle poslední judikatury věnuji podrobněji.

Věk dětí

Soud při konstatování porušení článku 3 Úmluvy opakovaně poukázal na **nízký věk dětí**. V projednávaných případech se jednalo o nezletilé děti ve věku od čtyř měsíců do čtyř let. ESLP konstatoval, že nezletilé děti tvoří zranitelnou skupinu, která má specifické potřeby ovlivněné zejména jejich věkem a samotnou existencí jejich závislosti na ostatních osobách. ESLP opět zdůraznil, že **extrémní zranitelnost dítěte** představuje faktor, který má přednost před skutečností, že se jedná o neregulérního migranta.

V této souvislosti poukazuji na skutečnost, že také v případě nyní projednávané ústavní stížnosti se jednalo o děti nízkého věku, kdy nezletilí stěžovatelé měli v okamžiku jejich zajištění tři a šest let.

5 Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. července 2016 ve věci *R. K. a ostatní proti Francii*, č. 68264/14

6 Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. října 2006, *Mubilanzila Mayeka a Kaniki Mitunga proti Belgii*, č. 13178/03; Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10. ledna 2010, *Muskhadzhieva a další proti Belgii*, č. 41442/07; Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 13. prosince 2011, *Kanagaratnam a další proti Belgii*, č. 15297/09; Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 5. dubna 2011, *Rahimi proti Řecku*, č. 8687/08; Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 19. ledna 2012, *Popov proti Francii*, č. 39472/07 a 39474/07 (dále jen „*Popov proti Francii*“).

7 *Popov proti Francii*, bod 102.

Způsobilost místa pro pobyt dětí

Ve svých předchozích vyjádřeních jsem se podrobně věnovala podmínkám panujícím v Zařízení pro zajištění cizinců Bělá-Jezová a konstatovala jsem, že tyto v době zajištění stěžovatelů G. v zásadě naplňovaly všechna problematická kritéria pro pobyt rodin s dětmi, která ESLP vymezil zejména v případě *Popov proti Francii*. Plně proto odkazuji na tato dřívější vyjádření. Považuji nyní za nezbytné věnovat se **podmínkám panujícím v zařízeních, která figurovala v případech nově projednávaných před ESLP**. Ta totiž svou povahou a vybavením **v mnohém převyšují podmínky** v zařízeních, která figurovala ve věci *Popov proti Francii*, a také podmínky ZZC **v případě nyní projednávané ústavní stížnosti**.

Z výše uvedených pěti případů naposled projednávaných ESLP se celkem čtyři týkaly zajištění rodin v zařízení v Toulouse-Cornebarrieu. Poslední případ se týkal zajištění stěžovatelů v zařízení v Metz-Queuleu.

Zařízení pro zajištění v Toulouse-Cornebarrieu bylo postaveno v roce 2006. Část zařízení je vyhrazena pobytu rodin s dětmi.⁸ V roce 2006 navštívil toto zařízení *Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání* (dále jen „CPT“).⁹ V letech 2009 a 2012 navštívila toto zařízení také kontrolní instituce vykonávající funkci francouzského národního preventivního mechanismu, který je zřízen podle Opčního protokolu k úmluvě OSN proti mučení a špatnému zacházení - *Contrôleur général des lieux de privation de liberté* (dále jen „NPM“).¹⁰

CPT ve své zprávě konstatoval, že podmínky panující v zařízení byly uspokojivé.¹¹ Centrum je dimenzováno pro pobyt celkem 126 osob, z toho část určená pro rodiny s dětmi pojme 16 osob. Podle CPT toto zařízení nabízelo nejlepší podmínky pro pobyt zajištěných ze všech kontrolovaných zařízení.¹² Materiální podmínky pro pobyt rodin s dětmi byly podle zprávy odpovídající – děti měly k dispozici hry, rodiče měli k dispozici přebalovací pulty i ohřívače dětských lahví.¹³ Zařízení bylo dobře vybaveno zdravotnickým materiálem i léky, lékař byl přítomen každý den po dobu 6 hodin, zdravotní sestry byly přítomny každý den od 7:30

8 La Cimade. Rapport 2006 sur les centres de rétention de la région. [online] La Cimade: 2007 [cit. 19.10.2016] s.156 Dostupné z: http://www.lacimade.org/wp-content/uploads/2007/10/rapport_retention_CRA2006_sudouest.pdf

9 Viz CPT. Rapport au Gouvernement de la République française relatif à la visite effectuée en France par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants [online] CPT/Inf (2007) 44 Štrasburk: 2007 [cit. 19.10.2016] Dostupné z: <http://www.cpt.coe.int/documents/fra/2007-44-inf-fra.htm>

10 Viz Contrôleur général des lieux de privation de liberté. Rapport de visite. Centre de rétention administrative de Toulouse-Cornebarrieu (Haute Garonne). [online] 2009 [cit. 19.10.2016]. Dostupné z: <http://www.cglpl.fr/wp-content/uploads/2010/07/CRA-Toulouse-Cornebarrieu-09-08-03.pdf>

Viz Contrôleur général des lieux de privation de liberté. Rapport de visite. Centre de rétention administrative de Toulouse-Cornebarrieu (Haute Garonne) 2nd visite. [online] 2012 [cit. 19.10.2016]. Dostupné z: <http://www.cglpl.fr/wp-content/uploads/2015/10/Rapport-de-la-deuxieme-visite-du-centre-de-r%C3%A9tention-administrative-de-Toulouse-Cornebarrieu-Haute-Garonne.pdf>

11 CPT 2007, bod 57.

12 CPT 2007, bod 62. Zpráva CPT se dále (body 62-65) zabývá materiálním vybavením zařízení. Cizinci zajištění v zařízení měli pravidelný přístup k hygienickým potřebám, ložní prádlo bylo pravidelně měněno, strava byla upravena v návaznosti na lékařská omezení popř. náboženské zvyky, zařízení nabízelo sportovní vyžití, televizní zábavu, cizinci mohli používat vlastní mobilní telefony, v zařízení byly také umístěny stacionární telefony, které bylo možné za poplatek využít.

13 CPT 2007, bod 66.

do 18h.¹⁴ Podle zprávy NPM bylo již při stavbě zařízení počítáno s pobytem rodin s dětmi. Pokoje určené rodinám s dětmi mají rozlohu 26,46 m², se dvěma okny, ke každému pokoji náleží i koupelna se sprchou, dvěma umyvadly a záchodem.¹⁵ V části určené rodinám s dětmi se nacházejí 2 televizory. Stěžovatelé v konkrétních případech poukazovali zejména na silný hluk. Zařízení je postaveno v těsném sousedství vzletových drah letiště Toulouse-Blagnac (přesněji Avenue Latécoère, 31700 Cornebarrieu), což má za následek silný hluk v okamžiku vzletu a přiletu letadel. Zpráva NPM z roku 2009 uvádí, že zařízení je z tohoto důvodu umístěno na nezastavitelném území.¹⁶

ESLP při posuzování způsobilosti zařízení pro pobyt dětí vycházel z uvedených zpráv a dovodil, že samotné materiální vybavení zde nepředstavovalo problém. K tomu však opakovaně zdůraznil, že pro nezletilé děti je pobyt na čerstvém vzduchu velmi důležitý. Při něm byly v nepřiměřené míře vystaveny hluku z přilehlého letiště, což pro ně mohlo mít velmi nepříjemné následky.¹⁷

V případě druhého zařízení pro zajištění cizinců v Metz-Queuleu stěžovatelé¹⁸ namítali, že není uzpůsobeno pobytu rodin s dětmi. Tvrdili, že prostor určený rodinám s dětmi není dostatečně oddělen od zbývajících prostorů, pokoje pro rodiny byly malé a nevybavené, děti neměly k dispozici žádné hry, v zařízení byla podle stěžovatelů citelně patrná přítomnost policejních složek, což mohlo děti velice traumatizovat. V roce 2010 NPM navštívil také toto zařízení a povšiml si nedostatku volnočasových aktivit pro děti. Podle zprávy bylo v zařízení málo herních prvků pro děti a ty k tomu navíc byly poničené. Po celém zařízení bylo rozmístěno mnoho videokamer, tlampačů a komunikace zde probíhala ve velké míře pomocí interkomů. To vše podle NPM vytvářelo dojem sekuritizovaného odlidštěného prostoru.¹⁹

Francie ve svém vyjádření připustila některé nedostatky, nicméně tvrdila, že podmínky panující v tomto zařízení byly neporovnatelně lepší než ty panující v zařízení, které bylo předmětem stížnosti ve věci *Popov proti Francii*. Právě v návaznosti na zprávu NPM z roku 2010 byly některé nedostatky napraveny a Francie vyjmenovala možnosti, které mají rodiny s dětmi k dispozici (sportoviště pro děti, společné prostory s televizory, dětské centrum, strava pro děti, hygienické potřeby, knihovna). Stěžovatelka se svými nezletilými dětmi přitom byla v zařízení ubytována v dubnu 2012, tedy až po návštěvě NPM.

Soud přitakal stěžovatelům v tom, že část dvoru určená rodinám s dětmi není dostatečně izolovaná od ostatního prostoru, a nezletilé děti tak mohou být svědky všeho, co se na dvoře děje. Soud také zdůraznil, že ustavičné hlášení z tlampačů mohlo mít na děti nepříjemný vliv. Dále konstatoval, že rodiny byly odděleny od ostatních zajištěných cizinců, měly k dispozici

14 CPT 2007, bod 81.

15 NPM 2009, s. 13.

16 NPM 2009, s. 3. K tomu viz i zprávu La Cimade, s. 151, ve které je uvedeno, že decibely v okamžiku odletu letadla přesahují zákonem stanovenou míru a dvě osoby, které se nacházejí venku, se při rozhovoru vzájemně neslyší.

17 Viz např. R.K. a ostatní proti Francii, odst. 69; dále R.M. a ostatní proti Francii, odst. 73.

18 A. M. a ostatní proti Francii.

19 Viz Contrôleur général des lieux de privation de liberté. Rapport de visite. Centre de rétention administrative de Metz-Queuleu (Moselle). [online] 2010 [cit. 19.10.2016]. Dostupné z: <http://www.cglpl.fr/wp-content/uploads/2012/02/CRA-Metz-Queuleu-Visite-final-10-10-04.pdf>

speciálně vybavené pokoje i prostředky nezbytné k péči o malé děti. Soud sice explicitně nepřítakal tvrzení Francie v tom, že by podmínky v zařízení byly neporovnatelně lepší než ty, které panovaly v zařízení ve věci *Popov proti Francii*, z obsahu odůvodnění rozhodnutí však lze dospět k závěru, že tomu tak bylo.

I přes to, že dotyčná zařízení pro zajištění cizinců tedy byla relativně vyhovující pro pobyt rodin s dětmi, Soud ve všech pěti případech konstatoval porušení článku 3 Úmluvy vůči zde umístěným nezletilým dětem. Při rozhodování totiž bral v potaz nejen nízký věk dětí a podmínky, které v zařízeních panovaly, ale současně také dobu, kterou rodiny zbavené osobní svobody v zařízeních strávily. Právě délku trvání zajištění lze označit za klíčovou pro závěr Soudu o porušení čl. 3 Úmluvy v těchto případech.

Délka zajištění

Délka zajištění je **rozhodujícím faktorem**, kterým ESLP v uvedených pěti rozhodnutích ještě výrazně zúžil a zpřísnil již dříve vymezené podmínky, za nichž by bylo možno administrativní detenci rodin s dětmi v migrační situaci pokládat za souladnou s Úmluvou. Doba, kterou stěžovatelé v projednávaných případech strávili v zařízeních pro zajištění cizinců, nepřesáhla s výjimkou jednoho případu deset dnů.

V dříve rozhodovaném případě *Popov proti Francii* z roku 2012 byla rodina zbavena osobní svobody po dobu 15 dnů. ESLP tehdy shledal, že taková délka detence sice sama o sobě není excesivní, avšak z pohledu dětí mohla být vnímána jako nekonečná s ohledem na podmínky v zařízení, jež nebylo dostatečně přizpůsobeno pro pobyt malých dětí.²⁰ Oproti tomu byly **rodiny s nezletilými dětmi ve čtyřech z nyní projednávaných případů zajištěny na dobu sedmi, devíti a deseti dnů.**²¹ V posledním případě rodina strávila v zařízení celkem 18 dnů.

ESLP ve všech pěti případech vždy nejdříve dovozuje, že **podmínky, kterým byly děti vystaveny**, přestože jsou zjevně pro dítě významným zdrojem stresu a neklidu, **nebyly samy o sobě dostatečně závažné, aby v případě zajištění trvalího krátkou dobu, měly za následek porušení práv** chráněných článkem 3 Úmluvy. Soud v žádném z uvedených rozhodnutí použitý pojem „krátká doba“ nevymezuje²². **Ve všech projednávaných**

20 *Popov proti Francii*, bod 100.

21 Ve druhém z projednávaných případů (*R. M. a ostatní proti Francii*) byla skutečná délka trvání zajištění poněkud nejednoznačná. Bylo nicméně postaveno najisto, že rodina strávila v zařízení minimálně sedm dnů. S takto vymezenou délkou zajištění také ESLP v rozhodnutí pracuje.

22 Srov. např. rozhodnutí ve věci *A.B. a ostatní proti Francii*, odst. 114-115 (důraz doplněn):

„§ 114. La Cour considère que de telles conditions, bien que nécessairement sources importantes de stress et d'angoisse pour un enfant en bas âge, ne sont pas suffisantes, dans le cas d'un enfermement de **brève durée** et dans les circonstances de l'espèce, pour atteindre le seuil de gravité requis pour tomber sous le coup de l'article 3. Elle est convaincue, en revanche, qu'au-delà d'une brève période, la répétition et l'accumulation de ces agressions psychiques et émotionnelles ont nécessairement des conséquences néfastes sur un enfant en bas âge, dépassant le seuil de gravité précité. Dès lors, l'écoulement du temps revêt à cet égard une importance primordiale au regard de l'application de ce texte. La Cour estime que **cette brève période a été dépassée** dans la présente espèce, s'agissant de la rétention d'un enfant de quatre ans qui s'est prolongée pendant dix-huit jours dans les conditions exposées ci-dessus.

§ 115. Ainsi, compte tenu de l'âge de l'enfant des requérants, de la durée et des conditions de son enfermement dans le centre de rétention de Toulouse-Cornebarrieu, la Cour estime que les autorités ont soumis cet enfant à un

případech však dovedl, že konkrétní délka zajištění stěžovatelů onu zmíněnou krátkou dobu přesáhla. Právě fakt, že zajištění bylo delší, než „krátkou dobu“, měl za následek závěr soudu, že Francie vystavila nezletilé stěžovatele zacházení, které dosáhlo intenzity opodstatňující závěr o porušení článku 3 Úmluvy ve vztahu k nezletilým dětem²³.

Z uvedeného je patrné, že i **zajištění v délce pouhých několika dnů v podmínkách ZZC, které lze z hlediska materiálního vybavení považovat za vyšší úroveň, než tomu bylo v předcházejících případech řešených v minulosti před ESLP a rovněž v nyní projednávané ústavní stížnosti, pro ESLP opodstatnilo závěr o porušení čl. 3 Úmluvy** ve vztahu k zajištěným dětem, s ohledem na jejich věk a jejich extrémní zranitelnost.

Lze tedy dovést, že pokud by zajištění rodin s dětmi mělo být ve světle této poslední judikatury ESLP vyhodnoceno jako souladné s Úmluvou, muselo by se – i za předpokladu zajištění v materiálních podmínkách plně odpovídajících pobytu dětí – v každém případě jednat o zbavení svobody maximálně v řádu několika dní. V praxi to může v zásadě odpovídat zajištění až pouze bezprostředně před realizací samotného účelu zajištění (realizací správního vyhoštění, předání do jiného členského státu EU na základě tzv. dublinského nařízení apod.).

Považuji za nezbytné zdůraznit, že v **případě nyní projednávané ústavní stížnosti byli stěžovatelé zajištěni po dobu celkem 50 dní, tj. po více než sedmkrát delší dobu, než která v případě A. M. a ostatní proti Francii opodstatnila závěr ESLP o porušení čl. 3 a kterou ESLP vyhodnotil jako delší než „dobu krátkou“, na kterou je případně možné (za splnění všech dalších podmínek) k zajištění rodin s dětmi v migrační situaci přistoupit.**

Předběžné opatření ESLP vůči České republice

Evropský soud pro lidská práva rovněž vydal vůči České republice již dvě předběžná opatření ve věci namítaného porušení čl. 3 Úmluvy vůči rodinám zajištěným v ZZC Bělá Jezová. V obou rozhodnutích ESLP v souladu s čl. 39 Jednacího řádu ESLP nařídil České republice umístit dotyčné rodiny do podmínek, které nepředstavují porušení čl. 3 Úmluvy.

První předběžné opatření vydal ESLP dne 22. října 2015 ve věci zajištěné afghánské rodiny se třemi dětmi ve věku tři, šest a 16 let.²⁴ ESLP v něm České republice uložil, aby stěžovatele nejpozději do šesti dní umístila do prostředí, které naplňuje podmínky čl. 3 Úmluvy vzhledem k tomu, že se jedná o zajištění rodiny s dětmi. Rodina byla následně ze zajištění propuštěna.

Druhé předběžné opatření vydal ESLP dne 21. října 2016 ve prospěch zajištěné rodiny z Arménie s jedním dítětem ve věku jeden a půl roku a ženou v sedmém měsíci těhotenství.²⁵ ESLP v předběžném opatření České republice uložil, aby rodinu již do 12:00

traitement qui a dépassé le seuil de gravité exigé par l'article 3 de la Convention. Partant il y a eu violation de cet article à l'égard de l'enfant des requérants.“

23 Viz A. B. a ostatní proti Francii, odst. 114-115; R. M. a ostatní proti Francii, odst. 75-76; R. C. a V. C. proti Francii, odst. 39-40; A. M. a ostatní proti Francii, odst. 51-53 a R. K. a ostatní proti Francii, odst. 71-42.

24 A. O. a další proti České republice, stížnost č. 52274/15 ze dne 19. října 2015.

25 L. P. a další proti České republice, stížnost č. 61025/16 ze dne 21. října 2016.

následujícího dne umístila do prostředí, které naplňuje podmínky čl. 3 Úmluvy vzhledem k tomu, že se jedná o zajištění rodiny s dítětem a těhotnou ženou. Zároveň České republice uložil, aby do dalších pěti pracovních dní po provedení tohoto přemístění zajistila rodině alternativu k detenci.²⁶ Na základě tohoto předběžného opatření ESLP byla rodina dne 22. října 2016 přemístěna do přijímacího střediska Zastávka u Brna a následně propuštěna.

Závěr

S ohledem na výše uvedené se domnívám, že **závěr**, k němuž jsem dospěla již ve svých dřívějších vyjádřeních a **podle něhož bylo** v případě nyní projednávané ústavní stížnosti **porušeno právo nezletilých stěžovatelů nebýt vystaveni zacházení v rozporu s čl. 3 Úmluvy, je ve světle aktuální výše popsané judikatury ESLP ještě jednoznačnější.**

Ve zbytku si dovoluji plně odkázat na svá předchozí vyjádření.

S úctou

Mgr. Anna Šabatová, Ph.D., v. r.
veřejná ochránkyně práv
(dopis je opatřen elektronickým podpisem)

26 V případě druhého z nich přitom Evropský soud pro lidská práva rozhodl o předběžném opatření pouhých několik hodin poté, co návrh od právních zástupců zajištěné rodiny obdržel. Blíže srov. např. BIBEN, Martin. Děti za mříže nepatří, řekl štrasburský soud. Arménskou rodinu muselo Česko propustit z detence. Aktuálně.cz, 27. října 2016 [cit. 27. 10. 2016]. Dostupné z: <http://zpravy.aktualne.cz/domaci/deti-za-mrize-nepatri-rekl-strasbursky-soud-armenskou-rodinu/r~a657bfc09b8f11e6871b0025900fea04/>